

Evald Uustalu – 100

Evald Uustalu. Repro

Ajaloollane, diplomaat ja soomepoiss Evald Uustalu sündis 19. jaanuaril 1912 Tallinnas postiametniku pojana. 1930. aastal lõpetas ta Jakob Westholmi Gümnaasiumi ja teenis seejärel 1930–1931 pioneeripataljonis. 1931 asus ta õppima ajalugu Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonda, mille lõpetas 1936. aastal Eesti ja põhjamaade ning üldajaloo alal. Akadeemiliselt kuulus Evald Uustalu EÜS Põhjalasse. Juba enne studiumi lõpetamist asus ta 1935. aastal praktikandina tööle välisministeeriumisse, 1936. aasta detsembris kinnitati ta atašee ametikohale ja saadeti järgmise aasta veebruaris tööle Berliini saatkonda. 1939. aasta maist oli Evald Uustalu välisministeeriumis poliitilise osakonna II sekretäri kohusetäitja. Kuna Nõukogude okupatsioonivõim likvideeris septembris 1940 välisministeeriumi ja töötajad vabastati, siis asus Evald Uustalu esialgu tööle Ajaloomuuseumi, seejärel Tartusse Kirjandusmuuseumi sekretärina. 1941. aasta suvel osales ta vabatahtlikuna Eesti vabastamislahingutes Pärnust Tallinnani. Saksa okupatsiooni ajal töötas Evald Uustalu Omavalitsuse Haridusdirektooriumi muinsuskaitseinspektorina, kuni läks 1943. aasta aprillis salaja Soome, kus astus 1. maist vabatahtlikuna armeesse. Ta saadeti 47. jalaväerügemendi III ehk Vallila pataljoni koosseisus

Rajajoel rindele, seejärel osales ta ohvitseridekursusel, mille lõpetas *vänrikkina* (lipnikuna). Teenis 200. jalaväerügemendis kuni 18. septembrini 1944, seejärel läks Rootsi, kus leidis esialgu tööd riigiarhiivis assistendina. Aastatel 1946–1977 oli ta firma *Esselte AB* maakaartide osakonna arhivaar, kuid vahepeal, 1952–1954, elas New Yorgis, kus õppis Columbia ülikoolis ühe semestri raamatukogundust. Rootsi tagasi pöördunud, oli ta ajalehe Teataja ja ajakirja Mana toimetuses ning tegutses 1975–1980 Balti Humanistliku Ühingu sekretärina. 1981. aasta 1. juunist kutsuti Evald Uustalu Eesti New Yorgi peakonsulaati konsuliks, kuid pidi peagi tervislikel põhjustel Rootsi tagasi pöörduma. Evald Uustalu suri Lundis 10. märtsil 1982. Tema tuhandatud põrm on maetud Stockholmi metsakalmistule.¹

Evald Uustalu oli aktiivselt tegev Eesti Rahvusnõukogus, Eesti Rahvusfondis, Eesti Demokraatlikus Unioonis, Eesti Skauttöö Keskuses ja Eesti Teaduslikus Seltsis Rootsis. Korduvalt oli ta EÜS Põhjala Rootsi Koondise esimees ja juhatuse liige ning paguluses elavate seltsi liikmete elulooraamatu „EÜS Põhjala matrikkel 1944–1977” (Stockholm 1978) üks toimetajaid. Evald Uustalu on mitme paguluses ilmunud raamatu autor, koostaja või toimetaja,

¹ Lisaks teatmikele leiab Evald Uustalu eluloolisi andmeid veel: H. L. Evald Uustalu 60 a. – Meie Post, jaanuar 1972; Evald Uustalu 70 a. – Vaba Eesti Sõna, 14. jaanuar 1982. 10; Oskar Ehaste. Evald Uustalu in memoriam. – Vaba Eesti Sõna, 25. märts 1982.

samuti on ta pagulasajakirjanduses avaldanud hulgaliselt artikleid.

Evald Uustalu „The History of Estonian People” (London, 1952) ilmus *Boreas Publishing Co.* väljaandel. Selles ajalooramatus antakse ülevaade Eesti kohta esialjaloost kuni teise Nõukogude okupatsiooni alguseni. Raamat on illustreeritud paljude fotode ja kaartidega, lisatud on isikunimede register ja kirjanduse nimestik. 1953. aasta 21. märtsi *The Economist* kirjutab: „Raamat on väärtuslik hoolimata asjaolust, et see on kehvasti trükitud ja hinnalt kallis. See on esimene Eesti ajalugu, mille on kirjutanud eestlane avaldamiseks inglise keeles. See on imekspandavalt täpne, tihe ja objektiivne. Ja see tuli välja just nimelt praegu, mil kõige kõrgematel tasanditel nähakse ülimalt palju vaeva, et raamatus käsitletud teemat varjus hoida.”²

Kirjastus „Olion” andis välja Uustalu raamatu eestikeelse tõlke „Eesti rahva ajalugu” (Tallinn, 2005). Väljaandmise idee ja teostuse taga oli juba pikemat aega Eestis elav ja töötav lord Carlisle, kes kirjutab eessõnas: „Minul oli õnne osta 1968. aastal – see oli aasta, mil leidis aset Nõukogude vägede invasioon Tšehhoslovakkiasse – Oxfordis raamatu pruugitud eksemplar. See ost muutis minu elu paremuse suunas. Just nimelt Uustalu raamat on aastakümneid hiljem lubanud mul Eestit väikestviisi abistada nii oma riigi parlamendis kui ka Eestis endas.” See on parim hinnang, mis võib ühele trükisele osaks saada.

Evald Uustalu oli *Boreas Publishing Co.* poolt välja antud kogumiku „Aspekts of Estonian Culture” (London, 1961) tegevtoimetaja ja seal avaldatud Eesti ajaloo ülevaateartikli autor. Tema toimetatud on ka koguteos „Eesti skautluse viiskümmend aastat: 1912–1962” (Hälsingborg, 1962), kus ta on kirjutanud ülevaate Eesti skautlusest aastatel 1912–1940, ühe isikliku mälestuskilli ja raamatu ingliskeelse kokkuvõtte.

Evald Uustalu koostas Eesti Kirjanike Kooperatiivi poolt välja antud albumi „Eesti Vabariik 1918–1940: ajalooline ülevaade sõnas ja pildis” (Lund, 1968). See on mahukas, hästi illustreeritud ja tihe käsitus sise- ja välispoliitikast, majanduse arengust, kultuurielust ja sotsiaalloludest iseseisva Eesti sünnist kuni okupeerimise ja sovetiseerimiseni. Saatesõnas on kirjutatud: „Nende aastate saavutuste, aga ka raskuste ja vigade tutvustamine kuulub sel-

le mentaliteedi juurde, mis moodustab meie eneste vaimse tuuma – oleme eestlased, Eesti maa ürgsed ning ainuõiguslikud elanikud ka siis, kui viibime võõrsil. Saagu see veendumus eestluse elujõus tugevaks ka neis, kes ise oma jalaga selle maa pinnal pole kõndinud või kes sealt on pidanud võõraste survele ära tulema nii varajastes eluaastates, et mälupilt sellest maast on ähmunud! Elustagu see raamat vaba Eestit ka meis, kellele Eesti Vabariik on olemasolev tõelisus ja mõtete ja tunnete paratamatu sisu!”

Soomepoisid Evald Uustalu ja Rein Moora koostasid põhjaliku ajalooramatu „Soomepoisid: ülevaade Eesti vabatahtlike liikumisest ning sõjateest Soomes ja kodumaal Teise maailmasõja päevil” (Toronto, 1973). Otsesed sõjategevuse käsitletused jäid Rein Moora kirjutada, ülejäänud aga ajaloolase ettevalmistuse saanud Evald Uustalu hooleks. Raamat on ülevaatlik ja sisutihe, esitatud fakte kinnitavad viited allikatele, raamatu tekst on kergelt jälgitav, kuigi kasutatakse pikki tsitaate. Evald Uustalu koostas ka soomepoiste raamatu ingliskeelse lühendatud tõlke: „For freedom only: the story of Estonian volunteers in the Finnish Wars of 1940–1944” (Toronto, 1977). Uustalu-Moora „Soomepoisid...” kordustrükk ilmus Eestis 1993. aastal kirjastuse „Olion” väljaandel.

Evald Uustalu „Tagurpidi sõudes. Mälestusi ajavahemikult 1914–1943” (Stockholm, 1982) on professionaalse ajaloolase poolt kirja pandud meenutused, kust leiab ülevaate õppetegevusest Jakob Westholmi Gümnaasiumis, skautide liikumisest, Noorte Meeste Kristliku Ühingu tegevusest, ajalooõpingutest Tartu Ülikoolis, kirjelduse Eesti diplomaatilisest elust 1930. aastate teisel poolel, samuti Nõukogude ja Saksa okupatsiooni aastatest 1940–1943 ning Eesti vabatahtlikest Soome armees 1943. Kahjuks on siinkohal mälestuste kirjapanek katkenud.

Peep Pillak

² Vt. ka raamatututvustust: A. Oras. E. Uustalu. *The History of the Estonian People*. Boreas Publishing Co., London, 1952, Pp.268, 21 s. – *Journal of Central Estonian Affairs*. XIV (1954), lk. 80–82.